

MAGYAR IZRAELITA,

hitfelekezeti érdekű hetilap.

Kiadó tulajdonos: **Zsengeri Mór.**

Felelős szerkesztő: **Tencer Pál.**

Előfizetési feltételek:

Pesten házhozhordással, vidékre postai szétküldéssel.

Egész évre 6 frt. fél évre 3 frt.

Szerkesztői iroda:

Ujtér 2-dik szám, 2-ik emelet.

Kiadó hivatal:

Lipótvárosi templomtér 6 sz.

Megjelenik minden pénteken egy egész íven.

Hirdetményekért a 30 krnyi bélyegdíjon felül egy fél hasábos petsor után 3 kr. számíttatik.

Pest, november hóban.

(Fmt.) A pesti hitközség statutuma szerint minden évben, és ugyan december hónapban hitközségi közgyűlés tartatik.

Közel van tehát az idő, midőn hitközségünk választott képviselői ismét egybegyűlendnek, a választmány és elnökség egy évi működését nyilvános bíráló alá veendik, a jövő évi községi költségvetést megszavazandják, és a kilépő választmányi tagok helyeit bizalmuk férfaival betöltendik.

Feltűnő, hogy éppen midőn községéletünk ezen legünnepélyesebb, legmagasztosabb mozzanatához közeledünk, szoktak megújulni a nyugtalanító hírek, mintha az egész hitközségi szervezetet komoly veszély fenyegetné.

Olvasóink emlékezni fogna rá, hogy tavaly is éppen a közgyűlés előtti napokban zavartattunk fel azon jóslattal, hogy az „új rendszer“-nek vége!

Rendszer van-e ebben az ijesztgetésben, vagy csak esetlegesen ismétlődött éppen most — a közgyűlés előtt, — nem tudjuk.

Tény, hogy hitfelekezeti közlönyeink homályos kifejezésekben azt adják tudtunkra, hogy a mai helyzet hasonló ahhoz, mely mellett most egy éve, a közgyűlést két hónappal tovahalasztani kényszerültünk.

Mi nyugodtak vagyunk.

Bizodalommal vagyunk a m. kormányhatóságok felvilágosodottságához, mely tavaly is csuffá tette az álpróféták vészjóslatát.

De bizodalommal vagyunk magához községi szervezetünkhez is, melynek egy évi egész története legkevesebb okot sem nyújt azon aggodalomra, melyet az érintett hírek által bennünk költeni szándékolhatnak.

Nem kételkedünk tehát benne, hogy decemberben valóban meg fog tartatni a pesti hitközség rendes évi közgyűlése, s mi kettős örömmel nézünk ezen eseménynek eléje; örömmel azért, mert a községi képviselet eme tevékeny belenyulása a községi ügyekbe, újult lendületet adand a körünkben felébredt közszellemnek; s örömmel különösen azért, mert a pesti hitközség bizonyára régen volt oly kedvező viszonyokban, minők között, hála az utolsó évi kezelésnek, e gyűlés fog megnyilni.

Erkölesi tekintélye a pesti hitközségnek mennyire

gyarapodott ez év alatt, azt egy összehasonlító pillantás a közelmúlt s jelen időkre, rögtön megmutatja.

Ha egybevetjük a hangulatot, akkor midőn a pesti hitközség az 1861-iki országgyűlés folyama alatt a községek közgyűlésre hitta meg, és most; — a k k o r : tiltakozások a vidéki hitközségek részéről a pestinek initiatívája ellen; maguknak a pesti hitközség tagjainak, — a nyugodtabbaknál indifferenciában, a hevesebbeknél tettelegesen fellépésekben nyilvánuló — ellenszenve saját előljáróságuk ellen; — most: a vidéki hitközségek részéről bizalmi nyilatkozatok, bátorító nógatások a kezdeményezésre, a pesti hitközség tagjainál pedig páratlan egyhangúság az új községi szervezethez és ennek férfaihoz való ragaszkodásban!

Anyagilag mit nyert a pesti község e rövid év alatt, — azt számok vallják!

Csak legközelebb értettük meg, hogy a hitközséget terhelő adósságokból ez egy évben nem kevesebb mint 14,238 ft törlesztetett.

Valóban régen volt, hogy pesti hitközségi előljáróság ily eredménnyel dicsekedhetett; különösen a közelmúlt évekből csak hitközségi adósságaink gyarapításának történetét olvashatjuk.

Megszokták már a deficitet hitközségi költségvetésünkben.

Talán ezért volt, hogy a hatalomvesztett ügyérek hitetlen mosolylyal fogadták a februári közgyűlés azon határozatát, mely 13,600 forintot rendelt egy évi adósságtörlesztésre.

És ime, a hihetetlen, a lehetetlen, a nevetséges teljestült, szép és dicséretes valósággá vált.

Rend és takarékos kezeléssel a deficit helyett több mint 14,000 ftnyi felesleg váltotta fel, a nélkül, hogy a községi közintézetek csak legkevesebbet is szenvedtek, vagy a községi hivatalnokok fizetései leszállítottak volna.

A község végrehajtó közlegei nem csak teljesítették a képviselő testület ama merész határozatát, hanem még túl is mentek rajta, még 616 fttal többet törlesztettek, mint a mennyit a közgyűlés törleszteni rendelt!

A község végrehajtó közlegei ez által méltóképen igazolták a bennök helyezett közbizalmat, és ha működésük

„tanonc magához a helyesíráshoz és beszéléshez. Sokat lehet azonban a nyelvtanból tökéletesen érthetővé és kimerítőleg világossá tenni ama tudós műszótanok nélkül is, melyek csak gonosz varázsfórmulákhoz hasonlók, mik által tanítóink ismét visszabúvöltetnek az elavult körökbe. Valóban egészen megbukottnak mondhatnók a nyelvet, ha nem tudnánk a gyermekeknek tisztán megmagyarázni egy mondatot a tudós műszótanok nélkülözésével is. Egy jó erkölcsi mondatnak, költemény- vagy egyszerű elbeszélésnek megértése, tiszta nyomatékteljes, lassú és főleg helyesen hangszuloyozott utánmondása, ismétli elbeszélése, — ha t. i. a tanuló kora ezt megengedi — azutáni leírása, emez any alapján egynehány egyszerű szabály kifejtése és gyakorlati módon való betanulása: ezek az összes nyelvtanítás szorosán megtartandó határai a nevezetesebb fívonásokban. De a tanítónak sohasem kellene egy napot sem elmulasztania, anélkül hogy a gyermekektől valami helyesen elmondottat vagy ismét elbeszélést le ne irasson.“

Ezek eme jeles szavatosunk eléggé nem méltányolható szavai, melyek ép oly igazak, a mint mindazt ki is fejezik, a mit egy minden irányban hasznót hajtó nyelvtanítás mikénti biztos elérhetésének érdekében általában mondhatni!

A tulajdonképeni magyar nyelvtanításnál a tanító, főleg ha oly tanítványokkal van dolga, kik a magyar nyelvben csak kissé jártasak, — nem mulasztja el ezt mindig a német *) és héber nyelvvel összehasonlítani; hogy így, ha a szükség úgy hozza magával, tanítását a tanulóknak megérthetőbbé tehesse.

Mindenesetre szükséges a gyermekeket a sajátágokra, főleg pedig ez utóbbi nyelvnek a magyarral való hasonlatosságára is, mely sok, igen sok irányban feltűnő figyelmeztetni **); p. o. vágyva vágytál = נָכַחְךָ נְכַחְתָּ; sor = שָׁרָה; ajándékul = לְמָנָה; háza = בֵּיתוֹ vagy בֵּיתָה; én = אֲנִי; te = אַתָּה; ő = הוּא; hamar = מָהֵר; a héberben a szenvedő eset megjelölésére többnyire használt אֶת a: t, at, et, ot, öt magyar tárgymutató- vagy szenvedő ragoknak felel meg stb. stb. ***) — Az ily tanítás kétségtelenül a legélénkebb érdekeltséget ébresztendi majd a gyermekeknél az illető tantárgy iránt és könnyűvé teszi a tanítónak is, hogy nekik a tanított szellemi sajátjukká tehesse úgy, hogy a gyakorlatilag megtanult szabályokat annak idejében helyesen alkalmazni is képesek legyenek. De a nyelvtani célok minden más tantárgy p. o. a hazai történelem tanításánál is előmozdíthatók. Mi sem természetesebb annál, hogy ennek esetére a tanítónak e főtantárgy előadásánál aztán nem egyedül a sok név és évszámnak a gyermekek általi be-

*) Mivel ezt sok iskolában a gyermekek még mindeddig sokkal jobban értik, mint a magyart.

***) Mivel az által, hogy a gyermekeknek így megmutatni iparkodunk, miszerint a magyar nyelv a héberrel némileg rokon, minden kétségen kivül azoknak szívében édes honi nyelvük iránt még annál több kegyelet és annak elsajátítására ösztönző buzgalom ébresztetik, tápláltatik és fentartatik.

***) Ezen igen kevés példa már azon rövidegnél fogva is, melylyel őket érintettük, könnyen a dologhoz nem tartozónak tűnhetnék fel; de azt hisszük, hogy főleg igen tisztelt collegáink minden fáradság nélkül ki fogják találni, hogy mit akarunk azoknak mindegyikével mondani és bebizonyítani.

tanulását szabad szem előtt tartania. Itt inkább a minden egyes cikkben előforduló tanulságokat és következményeket kell fejtegetnie, a gyermekek szelleme elé vezetni, és ezt azután egyszersmind anyagul is fölhasználni az írás- és szóbeli eszmekifejezésre, hogy ezáltal a történelemben olvasott rossz tettek káros, és ellenkezőleg a jók üdvhozó voltát annál inkább átlássák és így az előbbieket kerüljék, az utóbbiakat pedig maguknak elsajátítani törekedjenek. Röviden: a történelem tanításánál mindenre, sőt a nyelvre, a vallási, erkölcsi és hazafiai érzelmekre is igen könnyen és mélyen lehet behatni! Mind ezen állításom bebizonyítására e következő próbácska, ugy hiszszük, alkalmas leend:

A tanító többek közt kérdi tanítványaitól: Mit tanulunk megismerni a történelemből? Az előttünk élt emberek sorsát. — És hasznos-e nekünk azt tudni? Nemcsak hogy hasznos, hanem nagyon szükséges is. — Mi okból szükséges ezt tudnunk? Mivel ez által azok példáját, kik csak jót cselekvének és ennél fogva az Istentől meg is jutalmaztattak követni, a rosszakét ellenben, kik e miatt megbüntettetek, kerülni tanuljuk. — De tudnátok-e hazai történelmünkben olyan személyeket megnevezni, kiknek jó példáit kövessük? — István, Mátyás királyok stb. — Ezek dicső királyok valának; másokat is hozhatatok volna föl mindenkor követendő jó példa gyanánt; de ezen fölségeket valószínűleg csak azon dicséretes okból említetek meg, minthogy még mindig eltűrülhetlenül van emlékezetetekben azon jelmondat, melyet előttek már igen gyakran elmondtam, és a mely így hangzik: „Kövessük a nagyok példáit!“ — Mondjátok meg, melyek voltak eme nagy királyok jó tulajdonai? Hazájukhoz és népeikhez való szeretet, igazságszolgáltatás, jótékonyság stb. — Ugyvan! Nevezetek most egy oly egyéniséget, mely rossz tulajdonokkal bírt, vétkezett és ezért az Istentől meg lett büntetve? . . . Péter király vala az, ki hazáját nem szerette, népét és annak nyelvét megvetette, és egyenetlenségeket idézett elő saját alattvalói közt és maga ellen is szított lázadást, és azonfölül saját anyjával is rosszul bánt. Mely isteni parancs ellen vétett ő az által, hogy anyját megbántotta? Az 5-dik p. ellen, — Miként hangzik ez? — Tiszteld atyádat és anyádat stb. — Megbüntettetett-e ő e miatt a jó Istentől? Igen. — Mivel büntettetett meg? Azáltal, hogy stb. stb.

Látjátok kedves gyermekeim, a Mindenható, ki mindent lát, a jó tetteket nem hagyja megjutalmazatlanul, de a rosszakat sem büntetlenül. Kövessétek tehát ti is csak a jók példáját. Legyetek istenfélők, ne szegjétek meg az ő szent parancsait, legyetek jó erkölcsűek, mindenki iránt tiszteletadók, szolgálatra készek és szegény tanulótlársak iránt, a mennyiben csak lehet, jótékonnyak. Szeressétek kedves hazánkat, oly szépen hangzó nyelvét és összes lakóit, egyszóval: az egész emberiséget minden vallási és nemzetiségi különbség nélkül, teljes szívvel és teljes lélekkel. Akkor azután az Isten ezért bizonyára gazdagon fog benneteket megjutalmazni stb. stb.

IV.

Sok esetben a betegnek egészsége lassanként magától helyreáll; de nem szeretünk légoszlopokban bizni, és így inkább gyógyszereket ad neki az orvos, melyek — legalább véleménye szerint — képesek, a bajt gyökeres-

től orvosolni és a sinlődő egészségét minél előbb helyreállítani. Ez a hasonlat, alkalmazása pedig a következő: Jól tudjuk mi azt, hogy a még mindig hiányos magyar nyelvtartás iskoláinkban naponta szembeszökőbb hasznos és szükséges volta következtében mindinkább meg fog javítani és kiterjeszteni; de ezt még sem szeretnők magára hagyatva látni, hanem ezen sok helyütt még mindeddig betegeskedő védenctink számára is egynehány, mindenestre csak gyógyító szert, (melyek t. i. a magyar nyelvbéli terjedelmes és üdvös tanításnak minél előbbi behozására tán a legalkalmasabbak) akarnánk megkísérteni.

Egy ily gyógy-irhoz pedig megvitázhatlanul következő alkatrészek tartoznak.

a) Elegendő időnek kiszabása ezen nyelvszak tanításának számára, hogy a többi tantárgy minden irányban legalább is alája legyen rendelve, és hogy ezen nyelven legalább néhány tantárgy adassék elő.

b) Alkalmos olvasmányok, miknek tartalmát a tanító a gyermekek részéről történt elolvasása után magának, ha mindjárt még oly röviden is, de mégis elbeszélteni soha el ne mulasztja. — De ne titkoljuk el egyszersmind azt is, hogy még hiányában vagyunk a valóban célszerű, hitfelekezeti iskolai tankönyveknek is.

c) A tanító iparkodjék a gyermekeknek minél gyakrabban és nyomósabban ezen nyelv elvitázhatlan hasznát és szükségességét fejtegetni, és birjon és tanusítson főleg maga is e szent ügy iránt meleg, hű szívet; mert valamint ez utóbbit, úgy ennek ellenkezőjét is igen könnyen kitalálják a tanulók, és az első esetben az illető tárgy annál inkább érdeklendi őket, az utóbbi esetben pedig iránta ép oly közönyösökké lesznek.

d) Jutalmak és kitüntetések kitűzése azon tanítványok számára, kik magukat ezen tantárgyban kitüntetik és — a mint ez a többi tantárgyakra vonatkozólag is szükséges — testvérileg jóakaró közreműködés, valamennyi tanítónak ugyanezen célra való közös törekvése.

e) Végre szükséges kellék az is, hogy a szülék már egyszer mindnyájan átlássák azt, hogy ezen nyelvnek ismerete előbb utóbb, de végtére mégis nélkülözhetlenné lesz, hogy valaki Magyarországon megélhessen. Jól tudjuk azonban, hogy ők is ez ohajtól lelkesülvők; de a pusztá akarát még semmi esetre sem elegendő! A tanítók és a szülők saját, élő jó példájukkal többet érnek, mint minden pusztá, élettelen elmélet. — — —

וְשִׁנְנֶתֶם לְבַבְיָהוּ וְרַבְרַתְּ בָּם!

Ha t. i. a haza és a honi nyelv iránti szeretetet gyermekeid szívébe csakugyan eltorúlhetlenül szilárdul akarod bevésni, — úgy előttök otthon, a mikoron csak lehetséges a legnagyobb s legbensőbb buzgó indulattal kell szólanod, s pedig ezen szép nyelven, ugyanezen nyelv ismeretének **főfontossága** és nagy **hasznáról** és a hazához való hő szeretetről! De alkalmat kell egyszersmind keresned eme beszédedet ennek megfelelő cselekvésekkel is támogatni! Mert: „Verba docent, exempla trahunt“ — szavak tanítanak ugyan, de a példák vonzanak! — — Ekkor — és csak is ekkor — reménylhetjük joggal, hogy ifjuságunk üdvére ezen nyelvben is valóban hasznot — és üdvöthozó tanítás fog elérni; de az iskola és a szülői ház is megnyugtató emelkedett öntudattal mondhatandják azután: Hozzá járultunk az összeolvadás nagy művéhez mindazzal, a mit tőlünk joggal kívánhattak, a mire a szent írás értelmében kötelesek és a mire a fenforgó viszonyok mellett képesek valánk!

Győr, 1862. octoberben.

Fischer Náthán,
elemi főtanító.

TÁRCA.

HÉBER LYRA.

I.

A költő temetése.

Kuh Emil után.

Barna, ives ablakánál
Rabbi Lov áll, a magas, kit
Kora csillagának hittak,
Századának nagy tudósa.

Esti fény sugar övedzi
Kiderült arculatát, és
Övig érő ősz szakála
Mintha égne csillagfényben.

Két kezében az a könyv van,
Melynek címe könyvek könyve,
Néma indulattal kiltá
Istenéhez szívét, lelkét.

Hallsza! im a szük utcában
Sirdaloknak hangja hallik,
Néhány jámbor gyászba' sirva,
Egy koporsót visz a sirba.

És lenéz a rabbi, nézi
Közelebb a vonat mint jó,
Nézi a nyitott koporsót,
Mily csekély csoport kíséri.

Karesü ifjú fekszik benne,
Karesü és szép, mint az égi
Ifjak egyike, kik földtünk
Szép leányait kérék meg.

Itt is ott is nyílik ablak,
Ki-kihajlik néha egy fej,
Ki-kihajlik és eltűnik —
Túl szegény a gyász nekik lent.

És a rabbi nagy feszülten
Az utcára szegzi szemét,

S mintegy fénytől elkábultan
Mindkét szemét betakarja ,

Gyorsan leszalad a lépcsőn,
Megállítja a vonatot ,
Tisztelettel meghajlik mind
Látva a nagy hires rabbit.

S szól a rabbi : „oh ki halt meg ?“
És vonaglik arca , ajka ,
Homlokáról fény sugárzik :
„Szóljatok , ki volt ez ifju ?“

— „Nem volt bölcös az, jámbor rabbi
Nem volt hires neves jámbor ,
Tudományban sem volt mester ,
Ismeretlen, kicsi volt ő —“

„Lehetetlen“ — szólta a rabbi —
Mert én arany hárfájával
Dávidot a dalnok-királyt
A koporsó mellett láttam ,

És mit lába megérintett ,
A kavics, fényben csillámlott,
Vállain a biborköpeny
Drágakőtől csak úgy fénylett.

És a templom tűzben úszott,
Csillogott a mezuzotja ,
Mintha volna az egész ház
Csillagokkal kihimezve !“

Temetőbe megy a vonat,
Nőttön nő a kisérő nép ,
Élükön a jámbor rabbi
Zsoltárokat énekelve.

Éjjelente gyertya fénynél
Nagy csodálkozással szól a
Nép királyi dalnokáról,
A kit a nagy rabbi látott.

B. Zs.

Halévy M. F. élete s művei.

Beulé M.—tól,

olvasatott Párisban, a szépművészeti akadémia nyilvános évi ülésében, az 1862-iki év oct. 4-kén.

Uraim! A köztársaság s az első császárság tartományokat hódítottak fegyverhatalommal, melyek csakhamar elállottak tőlök, népeket vetettek magoknak alá, melyek ellentük szövetkeztek; de győzelmüknek egy jelét nem ragadhatták el tőlök, azon férfiakat t. i., kik elhagyva nemzetiségüket, mint franciák váltak új hazájuknak díszére; ennyire igaz, hogy az egyedül marandó vivmányok az értelmiségiei. A zene minden egyéb művészet közül legtöbbet nyert eme szerencsés szerzemények által. Cherubini, Paër, Spontini szorosán egybefűzték a francia iskolával, melyet igazgattak s a szépművészeti akadémiával, mely őket megválasztotta; Caraffa honfitársunk, soha sem szerencsétlenti lyrai színpadunkat, ha Nápoly nem lesz francia királyság; Halévy talán nem lesz egyéb mint egy organista, ki Németország

valamely kis városában félreismerve éli vala le napjait, ha a forradalom nem teszi franciává.

Családja Fürthből (Bajorországban) származott; de az utolsó század vége felé Párisban telepedett le. Itt született Halévy Fromenthal, az 1799-ki máj. 27-kén. Atyja Halévy Éliás író, mondhatjuk költő volt, mert ő szerzette héber nyelven ama himnuszokat, melyek az amiensi béke s a wagrami győzelem alkalmával a zsinagógákban énekeltek. Silvestre de Sacy fölötté becsülte. Valahányszor legifjabb fia, Halévy Léon, méltó testvére annak, kit Franciaország gyászol, jutalmat nyert, melyek ama sokkal fényesebbeket hirdeté, melyeket majdan a francia akadémia nyújtand neki, Silvestre de Sacy elvett könyvtárából egy könyvet, egypár héber szót irt reá s azon utasítással adá át a koszoruzottnak, hogy magyaráztassa azt meg magának atyja által. A tudományok s művészetek iránti hajlam, az önzéstelenség, mit ily hajlam föltételez, e családban hagyományként örözlött. Kétségkívül hallák a testvérek a szomszédházban, hogy sem a művészet, sem a tudomány nem vezet gazdagsághoz, de ők oly országban éltek, hol a dicsőséget a szegénység árán sem áttallják megszerezni.

Halévy Fromenthal igen korai hajlamot tanusított a zenéhez. Tíz éves korában a conservatoriumba lépve, itt a zenészet elemeiben Cazot, a zongorában Lambert, a harmoniában Berton s a zeneszerzésben Cherubini oktatta. 17-éves korában segédtanítói minőségben működött a zenészet elemeiben; mint 20 éves ifjunak Rómából a nagy jutalom ítéltetett oda. Mestere, a szó valódi értelmében, Cherubini volt, a Medea, Lodoiska, Deux Journées szerzője, a szent mise s a két requiem teremtője, ki tanácsa és művei által gyakorolt szellemére befolyást. Cherubini operái nem kerülnek többé előadásra, nem mint Lesueur-éi, Spontiniéi s Méhuléi, mert eme lyrai zene oly szöveghez volt kötve, mely elévül s oly történetekhez, melyek idővel kimennek a divatból. Vallásos művei ellenben megőrzék népszerűségüket. Zenéje drámai volt, melyet emelkedett stíl, nemes s valódi érzés jellemeztek; Mozárt óta nem hallottunk szabályosbat s tisztábbat. Valóban a nagy festő, ki vonásait megörökíté, jól tevő, midőn a muzsát, mely őt lelkesítette, oldala mellé állította. Nézeteiben független, oktatásában tevékeny, Cherubini tanítványaiába oltá jellemét.

Halévy ennek emlékezetétől áthatva írta jegyzeteiben „Adám“ fölött: „A szerzőre, ki a drámai művészethez vonzatik, fölötté becses egy nagy mester utmutatása s tanácsa. Bármily független s önmunkás is a lángész, ő mindenkoron csak a tanítónak gyermeke.“ S ő valóban tanárának köszönheté, ki örökre barátja maradt, nem csak kintinő neveltetését, alapos tudományát, a valódi zene iránti hajlamát, mely szerzeményeinek komoly jellemet kölcsönözött, hanem egyszersmind ama megvetést, melylyel a közhelyek ellen volt eltöltve, a borzadályt, melyet a szentségtelen irányában nem tudott megtagadni, s a nagyszerű iránti érzetét. Ezen vonzalma a nagyszerűhez, törekedése azt elérni, magyarázza meg nekünk Halévy életét.

Megnyervén Rómából a jutalmat, nem utazott rögtön oda. Anyja épen akkor halt meg; atyja, ki az újabb megváltástól rettegett, elhalasztotta az utazást egy évre. Ezen késedelem első művének megírását szülte, egy „De Profundis“-t, melyet Berry megöletése után énekeltek a zsinagógában. A darab nyomtatásban is megjelent: tudhatjuk, hogy Cherubininek volt ajánlva.

Mit mondjak tartózkodásáról Italiában, az átmenet s termékeny nyugalom eme korszakáról, melyben a nagy szellemek az iskola szokásaiból kivetkőznek, önmagukat feltalálják, felhevülnek nemes terveiktől, s erőiket megkisértik a jövő számára? Nápolyi kísérlete alkalmával a Saint-Charles színház számára három ballet dallamot szerzett. Bécsben, hol Beethovennel ismerkedett meg, sokkal komolyabb mezőre tereltetett: egy nyitány a nagy kar és egy

olasz finale „Marco Carzio“ számára a szerzőt már a bátor s szenvedélyes tárgyak iránti törekvéseiben mutatják.

1822-ben tért vissza Párisba. Helye a conservatoriumban fönttartott számára; de ha biztos munkás életet talált is, a színház amaz eredményei, minőkről ő álmodozott, sokáig vára-koztatának magokra. Rómából visszatérte s a „zsidónő“ előadása között 13 évi időszak folyt le, melyet küzdelmek, muló győzel-mek, csalódások, de egyszersmind bátorság, állhatatosság s haladás töltenek ki. — Vajha azok, kiknek kísérleteik lassuak, vagy kik türelmetlenül számítják az akadályokat, tanulnának példáján, hogy az akarat a tehetség felét teszi, hogy a legméltányosabb diadalok azok, melyeket legrágóbban fize-tünk meg! A lyrai színház egy század óta annyira öregbedve, számos mester által lön elfoglalva. Az 1830-iki forradalom után Cherubini, Spontini, Boildieu becsültetve élének, Herold dalai, kinek napjai meg valának számlálva, s Auberéi, kinek ifjusága örökké tartónak látszott, egész Franciaországban viszhangozáuak, Rossini király volt, Meyerbeer kedvelteték s csaknem népszerű-ségnek örvendtek. Miként megnyerni a közönség figyelmét, melyet ily jóhangzásu nevek tartának lekötve? Miként birni azon rop-pant tudományt 25-éves korban, amaz átható tapasztaltságot, kitűnő érettséget, minőt az újabbak szerint az opera megkíván?

Halévy maga így festi az ily vállalat nagyságát: „Eme pá-lyán, melyet akadályok tesznek meredekké s sötétté, minden ol-dalról életteli dalok zengenek, jelesen szinezettek, szenvedélye-sek s vigak, majd zaj és lárma, öröm s gyöngéd szeretet élénki-tik, mindnyájan égnék az emberi szenvedély hevétől. A hangász-kar a legkülönfélébb dallamokat hangoztatja s az öszhangzatnak is meg van a maga nyelve, ész s nagyszerűség hatja azt át. A csoportozatok a szép rythmusu dallamoktól vezéreltetve, keeses s lelkes táncokat alakitnak. A sokaság, mely ezeket követi, a színház utját határozza, hol a költő a zeneszerző koronájában osztozik, eme régi menedékhely, hol Gluck s Cimarosa szívták a lángész szellemét, mely Sophoclest s Euripidest s Menandert lel-kesített.“

A szirtek, melyekre egy napon akadnia kelle, ifjusága tit-zében zátonyra vezették mint anyyi mást, anélkül azonban, hogy akár hajóját, akár bátorságát elvesztette volna. „Erostrate“ opera 3 felvonásban a feledékenység sirjába szállott, mindazon-által jól ismerték a színház zeneszerzői. A szellemdús költe-ményt Pygmaliont, mely több atyát számlált, betanulni kezdék; már négyesben ismétlék, de tovább nem jutott: Habeneck, az okos karmester ellenzette, nem annyira a vihartól, mint inkább a nagyon is esüendes tengertől tartván. Könnyebben megközelíthető színházhoz jutván, az Opéra-Comique-ban „a művész“ (l'Artisan), egy csinos románcával, „a király s hajós“ (le Roi et le Batelier) alkalmi darabjai jutottak előadásra, az utóbbi azonban keveset játszatott. 1826-ban a Théâtre Italienben, hol Herold barátja helyét foglalta el, ki ugyan-e címmel a nagy operánál nyert alkal-mazást, kísérővé, majd énekmesterré neveztetett. Itt ír Malibran hangjának tanulmányozása után ez énekesnő számára „Clarit“ Florentin Giannone szövegére. A darab megtapsoltatott, a bires Malibran győzedelmeskedett a közönség előítéletén, mely nem engedé meg, hogy francia művész lépjen az olasz színpadra. Ugyanazon évben, azon szép iskola befolyása alatt, mely „Clari“-t hozta létre, Halévy „le dilettante d'Avignon“ című vig operáját fejezte be, lelkesedéssel írva, dallamokban gazdag. Az olasz styl emez utánzása, a tanult s hajlékony szellem játéka, megalapítá hirnevét, anélkül azonban, hogy ez őt céljától, melyet magának kitzűzött, elvonta volna. Szemei folyvást a nagy operára voltak szegezve, mely sorsának titkát zárta be.

Képzeltetni örömét, midőn Hérolld mellé énekmesterré ne-veztetett ki. Igaz, hogy tantalusi kinokat kelle kiállnia, midőn mások darabjait ismételteték s azok araták a dicsőséget, mit ma-

gának remélt. Mindazonáltal az ohajtott hely szívében élt; az igaz-gatóság iránta való bizalma, melyet a közönség előtti szerencsés kísérletei naponkint öregbítettek, folyvást növekedett. „Manon Lescaut“, ballet fényes diszitményekkel, 1830-han adatott; „la Gention“, — balletnek énekrészeit ő szerzette. Még inkább ajánlá őt nevének egyesítése Hérolldéval, s megválasztatása Hé-rolld egyik megkezdett művének folytatására. „Ludocic“-ot érttem, a vig operát melyből négy darabot haldokló kezek irának. Igy szentesített nyilvánosan a két művész barátsága, oly méltók egymáshoz. S ugy látszott, mintha Hérolld maga választotta volna őt utódjává, hogy megvizgassalja kortársait, s megőrizze helyén a francia iskola hírét. Kevés idővel később valóban egy 5 felvoná-sos opera kivántatott Halévytól, Scribe írta a szöveget. Ezen mű, uraim, a „z s i d ó n ő“ volt.

Minden következetesen folytatott pályán, van egy tünepé-lyes pillanat: midőn a szép, de félelmes alkalom, melyet régóta vágyva óhajtunk, melyért rendületlen akarattal küzdünk, melyet munka által kiérdemeltünk, végtére elérkezik; szép, mert minden öszzevág a győzelem előkészítésére, félelmes, mert magok e ked-vezmények növelik a bírák szigorát és a bukás nagyságát. Soha daljáték fényesebb, közönség kíváncsiabb, rendezőség bőkezűebb, énekesek ügyesebbek, diszítés nagyszerűbb nem volt. Soha a mű-vészet annyi varázst nem kölcsönzött a zenének, hogy a szemeket magával elragadja. Végtére a szerző a daljáték mezején, mint régi bajnok forgolódott, régi gyakorlat megtanította a színpad rendezésére; nemcsak azt tudta, hogy mitől kell tartania, hanem azt is, hogy mit kockáztathat. Méltó jutalma a cél megközelítésé-ben kifejtett állhatatosságának; kedves szükség, mely őt remek-művel készteté föllépni! Halévy sejté a veszélyt, de ez csak nö-velhette hevét. Azok kik akkor közéről látták, meg voltak lepet-ve lelkesedettsége által: annyira elragadta őt kedves láza, any-nyira termékeny csüggedtsége, melyek nélkül azonban nem ál-lítható elő a szép. Beteg volt, félt a haláltól, nem félt kislelktek módjára babonaságtól faggattatva, hanem mint nagy lelkek, kik a d i c s ő s é g imádói; félt, hogy meghal, mielőtt művét be-végezné, s nevét a feledéstől megmenti.

A „zsidónő“ hidegen fogadtatott. De valljon nem részesült-e Tell Vilmos s Ördög Robert ugyane sorsban? A közönség el volt fogulva maga a diszítések gazdagsága, a lovak, melyeket a szin-padon táncoltattak, azt hiteté el vele, hogy a zene fel van a kül-sőségnek áldozva, az irigyek, már előre felizgatva, azt híreszte-lék, hogy a szerző Hérolld irataiból merített s hogy a második felvonás szellemdús s olasz modoru trioját Rossinitől esente. A művészek csodálata igazságot szolgáltatott ez ostoba lárma elle-nében; a hatás annál határozottabb lön, minél kétségesebb volt eleinte. Szépségei mindnyájunk emlékezetében állnak; ki feled-hetné az első felvonás finaléját, melyben ama szivrepesztő hely eleve hirdeti a dráma fájdalmait? Midőn Eleázár a husvét tünepét tili, ki nem hiszi magát a Sinai tövénél föllállított sátrak alatt s ne látná mint változik a sóvár kereskedő patriarkává, oly val-lásos, keleti s bibliai komoly szinezetet kölcsönöz a zene e jele-netnek? A negyedik felvonás a fenségeshez közel van; a dallam, melyet Eleázár énekel, mint atya s hívő, gyönyörteljesen fejezi ki a szeretetet s hit érzeményeit. Végtére az utolsó felvonás indulója mindenkorra mintakép marad. Eleinte távolról hangzó panasz, fájdalomtól, mely megfagyaszt benneteket, majd közelebb jő, nö-vekszik, öszbonyolódik a különféle hangszerek bevonása által, és utoljára a legtragikusabb, leggyászosabb véget éri; így gyül-nek egybe az égen az elszórt föllegek s fajulnak orkánná. Elra-gadó hatás, mely a tudományra nem kevésbé támaszkodik, mint a költői ihlettségre, mert a darab ügyessége s hangszerelése va-lóban csodálatos.

A zsidónő tárgya oly drámai, de egyszersmind oly lyrai, hogy valóban szerencsének mondhatjuk a szerzőre nézve. De tekint-

sük, minő nagyszertien kezelte e tárgyat! mily válogatott irály! mily emelkedett érzelem! mily tartós hatás! mily nemes s búskomoly szinezet! mily szellemdús énekhang! mily gyönyörű s átható összhang! Mily gondosan van minden festve s kellőleg kiemelve! E tulajdonok mellett legkiválóbban a pathetikus erő jellemzi a művészt és ez alapítja meg eredetiségét. Ha akarata a nagyszerti felé ragadja Halévyt, ösztöne a gyöngéd szeretet s fájdalom kifejezését keresi. Tudja, hogy az emberi lélekben két húr feszül, mely a végtelenig rezeg: a kegyeleté s a szereteté. A vallási érzelem kölcsönzi neki zord hevét, az egyház komoly dallamait, melyek konok sziveket is megrendítenek. Egyszerre leheli ki legdallamosabb panaszait. A megszorodott szeretetnek, mely az események s társadalmi törvények ellen harcol, megindító dallamait, a kétségbeesés szenvedélyes kitöréseit, sugalja neki. Hangok által megindítani, kitűnő harmonia által szenvedélyek hevét vagy édességét más szivekbe oltani — ez kiválólag Halévy művésze.

Hat hónappal a zsidónó előadása után az opera comiqueban a „l' Eclair“ került színre. Az 1835-iki év szép szak Halévy életében, mert ebben két legjobb darabját adta ki az opera két különböző nemében. Vagy mi a l' Eclair különös érdeme? Talán a comicum, mint azt a darab címe látszik mutatni? nem, mert nem található fel benne sem az eleven és gonosz vigság, mely különösen a francia szellemet jellemzi, sem a jókedvű, mely kiapadhatlan, mint a madarak csevegése s az olasz darabok tulajdona. A lelkesedés, a tarkás, ama gonosz elménység, bizonyos comikai elem, mely a zene különös ügyességű combinatiójából ered, kipótolja a vigat. A zsidó nép keveset nevetett; komoly volt mint a többi szemita nép. A Babylonban az oszlopokra aggatott hárfák jelképei az egész kelet zenéjének, mely pauzasos s merengő. És így a „l' Eclair“ uralkodó szinezete is a búskomolyság. Ez képi drámai egységét. A kellemős melódiák bizonyos szomorúságot, de egyszersmind gyöngédséget lehelnek; szenvedély mindenütt van, de elleplezve, meggyöngítve árnyéklatok által, melyek ama szorosabb viszonyai közé szorítják, midőn érzelmenek neveztetik.

Az életben Halévy szellemdús társalgó volt, mindenkor szeretetreméltó, a jó kedvet a vigságig üző. Mindenütt mint világ embere tűnt ki, minővé a nevelés, jósága s tetszvágya tevő. De kik vonásait nyugalomban vizsgálák, kik arképe előtt megállapodva, azt figyelemmel tekinték ellenkező benyomást tapasztalhattak. Arcát nem tudom mily erőtetett édesség lepte el, hallgatag komorság, ok nélküli szomorúság, búskomorság, egy szóval a szenvedélyes természetek nyugodtsága. Előtűnk árulá el benső lényegét egyik ünnepélyes gyűlésünkön akaratlan vallomása által, mely őt az írók jellemzé, midőn másokat vélt festeni. Nem mondá-e Önöknek: „Vannak megszorodott lelkek, kiket csak félig érintenek a szerencse sugarai a mint a sötét lombozat között vannak helyek, melyekhez a nap nem hatolhat.“ Ezen félnap, ezen elkomorodott világ, ezen lankadtság, mely örömen is meglátszék, nemcsak „l' Eclair“-ján vonul végig, hanem minden művét jellemzi. Ez románcai, cavatinái s költői monologjai szépségének titka, melyekben szabadon kitárul a szív, s melyek megcsalt szerelmet, kétségbeesést, gyöngédséget énekelnek. Ugy látszik továbbá, hogy a helyett, hogy jellemeket s helyzeteket festene, önmagát rajzolja a szerző. S valóban minden teremő, kedvelt themáinak s jeleneteknek, mikben tetszik magának, érzelmeknek, melyeket nagyobb hévvel fejteget, mert saját érzelmeihez viszonyítja, enged helyet műveiben.

Igy Racine, midőn Béréniceja fölsohajt, Corneille, midőn az agg Horacet lelkesíti, Beethoven, midőn halotti indulót szerzett, Murillo szent Ferencét festvén, Salvator Rosa, midőn egy csata folyamát rajzolja, saját természetük által valónak elragadva. Itt nem egyedül értelmiségők teremtett, saját lelkük működött.

Halévy lelkét cavatináiban kereshetjük, a „zsidónó“ a „l' Eclair“ „Guido s Ginevra“ a „Musquot de la Revue“, cavatinái mintaképek a maguk nemében, nemes érzelmtiek: jogosan népszertiek.

„Guido s Ginevra“ operáját említettem. Ebben található két híres, annyira megindító románca; már a praeludium első hangjára égnék a hallgató szemei, s arca valóban ihletett. S itt a harmadik felvonásban, a sirok felvonásában, a szenvedélyek drámai kifejezésében összpontosul a költő művésze, mi a partitúrának főjelleme, és pedig oly hathatósággal, hogy alig hihetjük, miként költő mélyebben is tudjon megindítani. Midazonáltal, a három évvel később, tehát 1841-ben adott „la Reine Chypre“ meghaladja „Guido et Ginevra“-t, mert szorosabb az egység benne: a „zsidónó“ után azt illeti az elsőség. A karok szépek, a rythmusok változatosak: gazdag dallamokban, emelkedett; a művész ép úgy tudja festeni Velence titokteljes költészetét, mint a cyprusi királyság keleti fényét, a lovagok hősieis érzelmeit s a szeretet nem kevésbé dicső könyeit, melyeket a köteleesség követel áldozatul; mert Halévy megkísérté a szenvedélyeket saját komor alakjukban festeni. Sokat kockáztatott a költő a színpadon, de legbátrabb tette, mely Boileau is megörvendeztette volna, s felvonásos operájának előadása volt, melyben nem volt szerelem; ámbár igaz, hogy „VI. Károly“-ban, melyben a szó szerelem alig van kimondva, a leigázott nép felébredése, a honszeretet lelkesedése, a zord s vigasztalatlan kor szokásai a bátor király el-elmuló örültsége, a fiatal leányzó fölládozó hűsége a királyságerő, oly jeleneteket tüntetnek fel, melyekben férfias ihlettség s szenvedélyes énekek váltakoznak. A zene megmenté a tárgy egyhanguságát: és ezerek ajkain hangzottak az új dalok s Őn Franciaországunk új nemzeti dala. A kormány ily lelkesedés által felverve, 1843-ban betiltá a darab előadását. Ekorban annyira szeretők az angolokat, kik ezt ugyan szépen viszonzották, hogy őrizkedtünk a négy század óta kihűlt hamvakra szellőt boesátani, s féltünk megemlékezni arról, hogy mennyire gyűlöltek őket egykoron.

Az idő nem engedí, hogy egyenkint dicsérgessem e termékeny író műveit. A szerencse, melyet arattak, különféle volt, mert ha a lángész is kifáradhat, a közönségnek is meg van szézele.

Nem mulaszthatjuk el azonban még e műveket főlemlíteni: „les Mousquetaires de la Raine“, mely búskomolysága, mely a „l' Eclair“-re emlékeztet, nemes s lovagias kellemmel egyesül; „le Val l' Andorre“, mely — s ez 1848-ban hallatlan dolog volt, a forradalom alatt egy színházat mentett meg a bukástól s megmutatta, hogy a jeles művész megnyerheti a sokaságot a nélkül, hogy aljassá válnék. Halévy minden műve azon közös vonással bír, hogy sok szépet tartalmaz, nincs közöttük egy sem, melyben eleven lapokra, kiténő részletekre, szerencsés hatásra, eredetiséggel bíró vonásokra, gyönyörű dallamosságra és végre a nagyszerti utáni törekvésre ne akadnánk. A színházat a zene nagyszertisége által törekedett emelni, s mindenbe, mit irt, saját jellegét bevésni, mit stylenek nevezünk. Gyámolította őt ebben mély, de eleven tudománya, mely a külsőségektől felmenté s kellemet egyesített az alapossággal. A mint ismerte a hangok megszámlálhatlan viszonyait s melodicus összefüggéstiket, a szerint könnyű volt neki zenéjét kor- s helyhez idomítani, s ezen történeti valószínűségével azt hozá létre, mit szinezetnek neveznek. Végére, ha valahol, úgy bizonyosan a színházban fogadhatjuk el az eredményt az érdem mértékétől, mert ott vonzani s tetszeni akar a művész. S valóban X. Károly uralkodása alatt megnyertnek tarták a repertoire számára a darabot, mely negyven előadás alatt magát fentartá. A szabályzat ez időt határozá a szép s eldöntő eredmény zálogául: sőt még azon szerzőnek is ígértetett nyugdíj, kinek darabja harmadszor érinté a nehéz célt. Halévynek tiz da-

rabja adatott nagy színpadunkon. E tiz opera közül, nyolc a negyven előadást kiállotta, három majdnem százszor került színpadra. Ily számok ékeesebben szólnak, mint bármely dicséret!

1836-ban az Institut tagjává választották, a „zsídónő“ s „l'Éclair“ alig sietteték megválasztását, melyet a bírák becstülése ugyanis elhatározott. Tanítása a conservatoriumban, a tudományosság, melyet ott kifejtett, jeles elvei, melyeket vallott, az akadémia jelöltjei közé helyezték őt. Korán megnyerte tanítványainak tiszteletét, kik őt Cherubini utódjának nézték, kire Ch. nemcsak elveit, hanem tekintélyét is hagyta, tekintélyét, mely a rokonszeny színét viselő, s mely még gyarapodott, midőn a tanár mesterré lett, mert művei folyvást pótolták a tanítást. Habár kitűnő theoreticus volt, semmit sem tanított elvontan s szárazon. „A zene, írta, mindent magában foglal, mert hajlékony s észszerű, mert a humanitás kifejezése.“ Tudta, hogy a jó ízlés nem szerez magának tiszteletet, hanem meggyőződést; hogy a harmonia tiszta törvényei nem rontanak erőszakosan a szellembe, hanem öntudatlanul hatolnak belé s hatják azt át.

Mint az ösztön s természet kedvelője, a kezére bízott zsenge tehetségek szabad röptét folyton szem előtt tartotta, s annál nagyobb befolyást gyakorolt reájok, minél kevésbé látszott, hogy azt gyakorolni akarja.

Ez uraim, a hazának tett szolgálat; két nemzedéket oktatta a zeneszerzésben oly tanítványokat kiművelni, minők Gounod, Bazin, Victor Massé, Cohen! 40 éven át megőrizni a traditio elveit s az öröklött tekintélyt! ki ily feladatot oldott meg, az bármily kora halállal múlt legyen is ki, legméltóbb képviselője a francia iskolának.

A művészetet, melyre tanítványait oktatta, mindenki előtt kedvessé tehető, s iratai által is terjeszteni tudta, mert a tollat is kitűnően kezelte. A természettől kitűnő észszel, könnyűséggel, pontos emlékező tehetséggel megáldva, sokat tudott, s a mit tudott, arról kellemmel beszélt. Ha észtehetsége szabatos volt, tanítása szeretetreméltó, mely a virágok mögé rejtőzött. Világos s észszerű vala munkáiban, hol elméletét tárgyalja, „zeneolvasmányi leckéiben például vagy „Diapason“ fölötti memoirejában; a kellem titkával csak bírálati s költői munkáiban élt. Szellemdús biographista: gyöngédség, változatosság jellemzik, kellemes, de nem keresett styllal; nem veti meg az adomát, mely a hallgatóságot felüldíti, sem a tréfát, mely mosolyra bírja, de rögtön az ékeszólásig emelkedik, mihelyt Italia emlékeihez a zeneszerző pályájának szorongásaihoz, a dalmü nagyszerűségéhez, a vallási zene fenségéhez, az orgona hatalmához, az improvisator részegségéhez, szóval, mihelyt oly tárgyakhoz ért, melyek saját lelkét, rezgésbe hozták.

Senki sem volt meglepetve, midőn Raoul-Rochette halála után, Halévy barátaitól ösztönözötve, azon kívánatát fejezte ki, hogy a szépművészeti akadémia titkára akar lenni. Az akadémia örömmel értette ezt meg; szerette őt, büszke volt reá, szerencsésének tartá, hogy önkebeléből választható képviselőjét. Ha sokat várt Halévytól, az eredmény meghaladta reményét. Önök, uraim, mindnyájan tudják ezt, Önök, kiket mindnyájukat szavainak varázshatalma által elragadott. De ezen öröm nem volt tartós, kevés év múlva gyászba borult.

A mit Halévy barátai élete koronájának tartottak, vesztés volt, mely élete végét sietteté. Az akadémia sejtete a vesztést, midőn szokás szerint a szomszéd akademiákban keresett titkárt. Nem mintha nem bírna minden időben férfakkal, kik képesek érdekeiket képviselni, beszélni, írni: a művészek, kik a szépet felfogni megszokták, több mint egy alakban tudják azt kifejezni. Mindenki előtt ismeretes volt társaink közül azon festő, ki kitűnő tanulmányokat közölt a festészetről, azon építész, kinek művei lendületet adának a tudománynak, s annak hírét megalapították, azon zeneszerzőt, kinek nevét szellemdús s eleven bírálati mindenki

előtt jóhangzóvá tevék. De mindezen kitűnő szellemek csak szabadidejüket szentelheték a tudományoknak, ugyannyira, hogyha egy újabb életmód gondjai terhelték volna vállalkat, ha a kabinetben találtak volna az atelier helyett munkát, e jeles művészek minden tehetségük dacára, kényszerítve lettek volna a művészetről lemondani, mely őket híressé tevé. Ily áldozat nyilvános kár lett volna, az akadémia jól tudá ezt, és maga Halévy soha sem adá ehhez helybenhagyását. Azon reményben élt, hogy mindent egyesíteni fog, de túlbecstülé- nem buzgalmát s csodálatos könnyűségét, hanem az emberi erőket és saját egészségét. Jegyzeteiben kitarja szomorúságát, hogy nem irhat többé a színház számára. Szavait említem, melyek erkölcsi állapotját festik:

„Vannak oly szerencsés művészek, kiknek aratott dicsőségük emlékezete annyi édességet nyújt, hogy attól soha, soha sem válnak meg, s kik egész életükön át abban találják boldogságukat. Mások ellenben nem gondolhatnak sujtó fájdalom nélkül azon eredményekre, melyeket túlélték; az elmúlt győzelmek emlékezete oly keserti rájuk nézve, oly fájdalomteli, hogy szinte a lelkiismeret furdalásaként üldözi őket.“

Igen, lelkiismerete nem ada neki nyugtot, hogy hűtlen lön a lyrai zenéhez, melyet egész életén át oly hön szeretett; lelkiismerete nem ada neki nyugtot, hogy megszűnt művész lenni s hogy megtagadta természetét.

Nemsokára megválasztása után sietett szerzeményeit színpadra hozni; így adatott a Theatre-Lyriqueben „Jaguarita l'Indienne“ (1855.) az opera comiqueban „Valentin d'Aubigny“ (1856.); a nagy operában „la Magicienne.“ Két nagy műve „Vanina d'Ornano“ s „Noë“ munkában volt. Buzgalommal szorgoskodott az akadémia ügyei mellett, emlékbeszédeket mondott, melyek általános tetszéssel fogadtattak, a szép művészetek szótárának kiadását ő kezdé meg. Tanított a conservatoriumban, a pályázatokat figyelemmel kíséré, tiz bizottmányban működött, örvendve, ha valahol az előki gondoktól szabadulhatott meg.

Megközelíthető volt azoknak, kik hitelére szorultak, minden ifju művészek, kik fölött valódi gondnokságot gyakorolt, mert soha sem fukarkodott az idővel, melyet magától elrabolva akár a köztügynek, akár magánosoknak szentelt. De elég. A hatvanadik év küszöbén, a munka sokaságát s a súlyos gondokat, ha el is bírta a szellem, de kimerült a test. Halévy elveszté egészséges színét s érte közelgő kimúltát, nyugalmat ajánlanak neki, de ő folytatá munkásságát, kérék, hagyná el Párist, állhatatosan vonakodott. Végre, midőn a baj akaratán erőt vett, megadá magát. Az orvosok Nizza éghajlatát ajánlák neki; Nizza oly édes, de egyszersmind szomorú sejtelmű név, mert a legtöbb betegnél azt jelenti: „a város vagy a halál.“

Ő valóban lassu, bizonyos fájdalom nélküli halálát találá ott. Miután a telet keresztül huzta volna, kimúlt, mondhatjuk elszendergett. leggyöngédebb gondjai közepette fellábadását még mindig reménylő neje s leányainak sorsáért. Érzé végóráját közelegni, melyről soha sem beszélt, s hogy övét az utolsó óra fájdalomtól megkímélje, oly eszöndes volt, hogy vesztélyt nem is sejtettek. Még az utolsó napon is felkelt, hogy az orvosi utasítás szerint, a narancsok illatát, a tavasz éltető, de reá többé nem ható szellőjét s a nap tiszta világát, mely a nyitott ablakokon nyomult be, élvezze. A madarak éneklének kertjében, nem messze tőle kis gyermekek vigadoztak játékok mellett; úgy látszott, mint ha a természet minden szeretetreméltóságát s harmoniáját fejtené ki az elröppenő melodicus lélekért. Költői emlék! valóban képes a fájdalom kesertiségeit s egy család búsongását enyhíteni, melynek a halál mosoly alakjában jelent meg!

Midőn e szomorú hír bejárta Franciaországot, gyászba borult a nemzet. A zene minden művészet közül a legköltőibb; hallérzkeink nem szorulnak nevelésre, hogy elragadtassanak. Ki nem ismerte Halévy nevét? ki nem tudta, hogy a francia színház

mestere? ki nem köszöné neki egyikét azon mulandó élvezeteknek, melyek tartós rokonszenvet szülnek s a nézőt ismeretlen baráttá teszik? Ugy, hogy midőn aláírás nyitattott a végből, hogy neki emlék állíttassék, mindenikünk köszönetét vélte leróni, midőn fillérijével hozzájárulni sietett. — Midőn holt teteme Párisba hozatott, oly nagy volt a tolongás, hogy valóban inkább diadal-mint gyászmenetnek, mondhatjuk; midőn az operában a zsidónót adák, hol a felesége által könyvek között készített szobor volt megkoszoruzandó, mily egyértelmű szebb, napokra méltó taps-vihar!

Végtére a császár kormánya, az akademia kérelmét osztván egy törvényjavaslatot terjesztett a törvényhozó testület elé; e törvény a művészt, emlékezetéhez méltólag, ugy dicsőíti, miként eddig csak hirneves tudósok dicsőítettek. S a nemzet egyhangu szavazata által elismeré, hogy a művészet megérdemli ugyanazon bátorítást, melyet a tudomány; hogy fölötte fontos tökéletes egyenlőség által megerősíteni e kettős nyalábot, mely legtartósabb dicsőségtünk! mert ha a tudomány vívmányai az emberiség hatalmat terjesztik, ha literaturai termékei értelmiségét emelik, a művészet eszményi világba tilteti át, a széppel helyezvén azt szemközt. Halévy megérdemli, hogy kiválasztaték ez alliance létesítőjének, ő ki tudós, ki író, ki művész volt.

A kol-nidre előtti kadis.

(Folytatás.)

Én jómódu zsidó szülőknek fia vagyok, és hazám Lengyelország. Ősz atyám, ki lovakkal tiz kereskedést, engem, hazánk szokása szerint korán kiházásított. Könnyű volt atyám szándékát követnem, mert azon 17 éves leány, kit a sors számomra rendelt, ép oly szép vala, mint erényes. Házasságunk első évében ő nekem fiat szült, imáandó anyjának tökéletes hasonmását, és mi ezen áldott teremést fölötte szerettük. Igy folyt le néhány év a legszebb csendben. Egy napon atyám fekete pecsétli levelet kap, mely azon hirt hozta, hogy testvére, ki mint szegény fiu hagyta el hazáját, mint jómódu ember, minden örökös nélkül halt meg Amsterdamban. Minthogy így atyám volt az egyedüli örökös, szükségesnek látszott személyesen megjelenni Amsterdamban. Atyám már öreg volt, és nem alkalmas, a hosszú ut megtételére. Minthogy én egyetlen fia voltam, mint legtermészetesb képviselőjének nekem kellett az út bajait föl vállallnom. Nem szívesen váltam meg kedveseimtől, de a kényszerűségnek engedve, szomorú előérzettel elváltam, miután a szükséges iratokkal magamat elláttam volna. Három hét múlt el sok viszontagság között, midőn egy este egy, Amsterdamtól 4 órára fekvő városka vendéglőjébe érkeztem. — Már este volt, és késő éj előtt nem érhettem volna el a várost, azért elhatároztam, hogy az éjt itt töltöm.

Ezen gondolat reám nézve veszedelmes volt, mert ezen pillanattól fogva nem képez élettörténetem mást, mint a kinos szenvedések szakadatlan sorát. Oh! vajha akarta volna a Mindenható, hogy soha át ne lépjem e ház küszöbét.

Ne tekintsen vissza a multba, szólta komolyan a rabbi; azt tanítják bölseink, a ki a Mindenhatóhoz a végett könyörög, hogy a megtörténtet meg nem történtté tegye, annak imája haszontalan; emberkedjék, bátorodjék, és bizton tekinthet a jövőbe.

Nem, nem, mondá a ka'ona, sehol sem látok reménysugárt, pusztának és sötétnek tetszik előttem a jövő. Ezen szavak után fölkel s a szobában föl s alá járkált.

A rabbi nem háborgatá. Midőn egyikéssé lecsillapult a fájdalom visszaemlékezés, mit benne életének ezen sarkpontja előidézett, tovább folytatta elbeszélését.

Minthogy másnap Amsterdamban búcsu volt, és ezen okból

a vendéglő emberekkel megtelt, meg kellett azzal elégednem, hogy a legfelső emelet egy szobácskájába telepedjem, mely oly szűk volt, hogy ládámat, melyben utiköltségem, a szükséges okiratok, szerencsém megalapításának elkerülhetlen föltételei voltak, csak ügygyel-bajjal állíthatám be. A nagy uttól elfáradva, levetkőzve fekhelyemre dőltem, hogy tündő álom által magam a következő napra erősítem. Már éjfél lehetett, midőn iszonyú láрма, borzasztó jajveszékés és segélykiáltás vertek föl édes álomból. A jötevő álom elem állítá enyéimet, kedves nőmet, virgonc fiammal karján, és agg atyámat; mily borzasztó ébredés! Midőn az ablakhoz siettem, kimondhatlan ijedségemre az egész vendéglőt tűzben láttam. Életem, mint majd hallani fogja, gazdag ily különös esetekben, de ezen jelenetről sohasem fogok megfélekedezni. Egy pillanatig, mintha kővé meredtem volna, szemlélém e borzasztóan szép látványt. Ezerágú nyelvvel dőhögött körülöttem a láng.

Borzasztó zaj támadt, az alsóbb emeleti ablakok elpattan-tak, és csaknem egyidőben mindegyikből füstoszlop emelkedett, melyet azonnal követett a kigyózdó láng, mely vad negéddel fogta körül a bizonyos ragadmányt.

Az utcai, megmentésem végett támadt láрма fölébresztett, az ajtóhoz siettem, de amint ezt kinyitám, füstfelleggel telt meg szűk szobám. Ugyanezen időben a lépcsőzet iszonyú robajjal összedőlt. Tehát semmi menekülés! Az ablakhoz siettem és az alatt álló emberekhez segélyért kiálték. Mit tehettem volna egyebet? mielőtt hágsókat hoznak, rég tűzhalált szenvedtem volna. Már menthetlenül elveszettnek képzelém magamat, midőn egy hang alőről fölkiáltott: Ugorjék le, szalmát hirtettünk, nem lesz semmi baja. A szobában, mely fojtó füsttel volt telve, a láng közvetlen szomszédságomba nyomult. Inkább önfentartásom ösztönét, mintsem bizonyos tervet követve, leugrottam, és öntudatlanul estem a szalmára.

Midőn föleszméltem, puha, fehér ágyban fektüdtem; egy amsterdami barátságos szobában. Azon emberbarát, ki életemet megmenté tanácsával, kocsiján Amsterdamba vitetett, orvost hívatott, és a leggondosabb ápolásban részesített. A halát, melylyel jötevőm iránt viseltetem, Ön, rabbi könnyen képzelheti.

Tauer Mózes vendégszerető uram, kis, sovány ember volt, kinek vonásai, vörös hajától és jobb szemének hiányaitól eltekintve kellemesek voltak. Benső hálámat szerényen utasítá vissza. Én csak kötelességemet teljesítém, mondá ő, és ez szóra sem érdemes, de most, folytatá, szeretném utazásának célját tudni, ha az nem titok, talán szóval és tettel segíthetek. Én itt Amsterdamban ismerős vagyok, és dicsekedhetem, hogy barátaim ép ugy szeretnek, miként elleneim gyűlölnek.

Önt tldözik derék ember? Kérdém csodálkozva. Hagyjuk ezt, felelé r. Mózes szomorúan, és beszéljünk, ha tetszik, az ön dolgairól. — Én meglepetve, hogy ily derék barátira akadtam, elbeszélém utazásom célját, és alázatosan kértem, hogy engem, ki a hollandiai törvénykezésben járatlan vagyok, dolgaimban, örökségem elnyeréséhez segítene. A barátságos ember megigéré.

Minthogy börtöndöm elégett, és ezáltal minden segédeszköz-től megfosztattam, Mózes arra is ajánlkozott, hogy nekem tisztességes ruha szerzésére és életem fenntartására mindaddig nyujt előleget, míg én hazulról pénzt és az örökség elnyerésére okvetlen szűkséges iratokat ujra megkaptam. Laknom is nála kellett. Minthogy szükségem volt reá, baráti ajánlatát elfogadtam.

Amsterdamban egészen idegen, egyedül Mózes társaságára voltam utalva, ki az ottani községtől egészen elváltnak látszott. Családomtól csakhamar vettem pénzt és az okmányokat. A levél, melyet nekem Mózes adott át, fel volt törve, mit Mózes arra magyarázott, miszerint hazámban egy összeesküvésnek jöttek nyomába, mely még a külföldre is kiterjed, és e végett a kormány minden levelet, mely vagy Lengyelországba, vagy onnan a kül-

füldre vitetik, föltöret, hogy annak tartalmát megismerje. Mózes iránti határtalan bizalmam minden gyanút elhárított; de hazámban sem voltak ritkák a zavargások. Csak azon körülmény költött bennem figyelmet, hogy a kormány által feltörött levelek újra nem pecsételtettek le, s így jutottak az illető kezéhez. Mózes egy ügyvédet is ajánlott, kit becsületes és szorgalmas embernek jellemezett. — Azonban minden gyanításom ellenére ezen egyszerű tényállás igen hosszúra nyult, s igényeim sok oldalról tagadtattak. De leghevesebben egy nő harcolt ellenem, ki azt állította, miszerint bold. nagybátyám gazdasszonya volt, és általa két fia anyja lön. Ámbár a törvényszék meg volt győződve, ezen állítás hamisságáról, minthogy nagybátyám minden tekintetben jó hirnek örvendett, mégis peralkut rendelt, minthogy a szemtelen, csalást két tanu esküvel erősítette. Minthogy ügyvédem az alsóbb törvényszékek ítéleteit fölbebezte, mi végre tölem minduntalan vett föl perköltségeket, a dolog igen hosszúra nyúlt. Ezen idő alatt még egy más körülmény is nyugtalanított, minden levelem melyet hazaküldtem, válasz nélkül maradt, és én családom állapota felől bizonytalanságban voltam. Így mult el két év, midőn leérkezett a legfelsőbb törvényszék ítélete, mely oda nyilatkozott, hogy a hagyaték köztem és nagybátyám állítólagos két fia közt osztassék meg. Mózes baráti tanácsának engedve, a becses tárgyakat választám, melyek a hagyaték felét képezék, míg a nőnek és fiainak a készpénz jutott. Midőn én háziuramnak az értékes tárgyakat eladás végett átadám, hogy ezáltal a legnagyobb árt elérjem, az rögtön eltűnt, mig engem bizonyos ürügy alatt a háztól távol tartott. Én borzasztó módon megcsalattam, Tauer Mózes alávaló csaló volt. Csupán egyszer életében volt nemesebb érzése, és pedig akkor, midőn engem tetszhalottat fölvevett. De csakhamar megbánta jó tettét, és midőn tölem utam célját megérté, azonnal azon gondolatra vetemedett, hogy engem ezen örökségtől megfoszszon. A nagyszertű csalás sikerült. Miután bizalmammal álnokul visszaélt, borzasztó módon használta azt fel megrontásomra. Feltörő leveleimet, melyek, miután én Amsterdamban ismeretlen valék, az ő neve alatt jöttek, s azokból sokat sikkasztott el. Hogy miért tette ezt, nem tudom, minthogy én a levelek tartalmát soha nem ismertem; mindenesetre célja elérésére okvetlen szükségesek voltak. Az ügyvéd, kit nekem ajánlott kitanult gazember volt, ki r. Mozessel együtt tört vesztetre. Ama két fiuval bíró nő szinte Tauer Mózes által volt felfogadva, hogy örökségem egy részét annál biztosabban elnyerhessék; ő és ügyvédem osztzkodtak benne, mig az asszonynak egy kis öszszeggel kellett megelégednie. A két hamis tanu, kik ellenem esküdtek: Tauer Mózes volt és ügyvédem.

Borzasztóan megcsalattam! A megcsalattott bizalom keserű fájdalommal vonult keresztül szivemen, és keblemben minden ember ellen bizalmatlanság honolt. Rögtön fölébredt bennem honvágyam. Kedves enyéimnek képei kimondhatlan bájjal állottak lelki szemeim előtt, eddig nem érzett vágy hazatérésre ösztönzött, — Már említettem, hogy én mindenki és minden iránt bizalmatlanná levék.

Kedves nőm szent emléken a gyanu, a szerelemföltés emésztő férge rágódott. Ő fiatal volt és szép. Hű maradt-e az angyal? — Én távol valék, róla semmi tudomásom sem volt, talán hozzá sem érkezett tölem semmi hír, semmi levél, talán holtnak tart, talán azért nem írt nekem, mert megvetett, és kárhozatos szerelmének örömei közt megfeledkezett szent kötelmeiről? E gondolat csaknem az örjögésig vitt. Él-e még az én jó öreg atyám? kérdém tovább enmagamtól; én őt mint aggastyánt hagytam el, meglátom-e ismét ez életben? A legkeményebb szemrehányásokkal illettem magamat, miért nem mentem előbb haza. Szerencsémre a gaz Tauer hagyott még annyi pénzt, hogy elkészülhettem gyors utazásra. Mintha gonosz szellemek üldöztek volna, gyorsan utaztam át tartományokat, államokat; minél kö-

zelebb értem hazámhoz, annál nyugtalanabb, annál aggodóbbá lettem. Szép téli éj volt, midőn helységünkbe, mely a határon fekszik, megérkeztem. Lovaimat gyorsan hajtám. E közben észrevettem ugyan némi változást, de oly lelki állapot mellett, melyben akkor voltam, könnyen elképzelhető, hogy mindezekre nem igen ügyeltem. Házam előtt megálltam, szivem oly erősen dobogott, mintha meg akarna hasadni. — Házam ajtaját nyitva találtam; éjfél után nyitva; és mégis sötét volt minden szoba. Talán a cselédség hanyagsága ez; vagy — borzasztó gondolat! — talán az ajtó nőm kedvese előtt nyílt meg? — E gondolat, melynek csirája már rég szivemben honolt, pokoli tüzzel fogta körül lelkemet, érzém, miként minden véresepp lángoszlopként fejembe tódult. Ereim őrült hévvel vertek! Minden gondolatom helyt engedett e kínos aggálynak, gyermekem és öreg atyám emléke, minden! minden!

Most meggyőződhetem mindenről, suttogám halkán, most vagy soha! — Oh! mondtam, mi alatt a legyőzhetlen szerelem óriási erővel elfogta keblemet, nem! nem! nem! nem lehet, ő hű maradt hozzám, mert különben kétkednem kellene az ég angyalaiban! — Lassan, mint a vigyázékony kaplan, kezemet törömre téve, melyet mióta keblemet a bizalmatlanság ellepte, mindig magammal hordtam, haladtam az előttem ismeretes lépesőn és folyosón; azon ajtónál voltam, mely nőm hálószobájába vezetett — a zárt megnyomtám, és az ajtó kinyílt; beléptem, szivemben hordván a pokol kinját és a menny édenét. Hallgatóztam — nem hallottam egyebet nőmnek csöndes, lassú léleketzenél. Oh! így csak az ártatlan alhatik, ő tiszta, miként az ég cherubja! Megindulva emelém kezeimet ég felé, a tör kiesett remegő kezemből, és szivem hatalmas vágyának engedve, ágya fölé borultam, és rózsás ajkaira egy forró csókot nyomtam. E hosszú csókban magamba szívám az éden minden kellemét, gazdag kárpótlást nyerve a mult minden bajaért; nőmmel voltam. Ez volt életemnek legsebbebb pillanata, oh! hogy ez volt a legrövidebb!

E szavaknál megállt a katona, az emlékezet terhétől elnyomva, fejét kezeire hajtá, és fenhangon zokogott. Midőn fölésmélt, tovább folytatá:

E pillanatban kinyílt a másik szoba ajtaja; egy csapat fegyveres, kik közül néhányan fáklyát tartottak, nyomult a szobába. A csapat élén izmos termetű ember állott, düh eltorzította arca.

Megfogtalak, becsületed gyilkosa, szentségtörő lator! kiáltá, engem egy titással földre vevén; halj meg kutya!

A fáklyák világánál észrevettem, hogy ama szép asszony nem volt nőm. A férj szive tehát ugyanazon pokoli kinokkal volt telve, miket azelőtt magam is szenvedtem. Érzém, hogy itt nincs semmi kegyelem. Dühében azonnal átszűrt volna, ha csak egy másik meg nem fogja kezét.

Megállj Sztaniszló! azt nem engedem; nem látod-e, hogy ez elvetemült — zsidó — Zborowsky kardja még sokkal szebb, semhogy azt egy ily alávaló zsidó vére bemocskolja. Vesd kutyáid elé, éheztesd halálra, tégy vele a mit akarsz, de te, te magad meg ne öld.

Mily jól ellátta magát, mond egy másik, minő éles tőrrel, nézzétek csak! (Vége köv.) Szegedy Kálmán.

Adatok a magyarhoni izraeliták történetéhez.

II.

(Folytatás.)

I. Ferdinánd zsidótörvényének (1528) ¹⁾ nem volt Magyarhóban érvénye és csak a nyugoti megyékben volt lakhatósi

¹⁾ Die Juden in Oesterreich I, 110.

juguk K ő s z e g r e és Szombathelyre szorítva. (1544 jan. nek harmadszor és 1715-ben III. Károly alatt neg yedszer is ki 31.)²⁾ Csak ötvenkét évvel a mohácsi vész után — I. Rudolf alatt — történik ismét említés a zsidókról az 1578 : 2. törvény-cikkben.

E törvénycikk tartalma oda irányul, hogy azon zsidók és anabaptisták, kik házakkal bírnak, az adót és egyéb terheket kétszeresen tartoznak viselni, hogy így annál hamarabb kivándoroljanak (*quo citius emigrent*)³⁾.

De miután e kétszeres megterhelés nem vezetett célhoz, az 1595 : 10. törvénycikk azt határozta, hogy az anabaptisták és zsidók havonként 50 denárt fizessenek fejenkint.

Volt-e ezen törvény sokáig foganatban, nem tudjuk. Mindenesetre van okunk azt kétségbevonni; miután nem sokkal később a zsidók mint a királyi regálék haszonbérleti szerepelnek, mely minőségükben mindenesetre némi kimélyben részesültek.

De hasonló módon és bizonyára hason befolyások alatt, mint II. Endre korában, zárattak ki II. Ferdinand idejében is törvény által a vámok és harmincadok haszonbérletétől⁴⁾; de e törvény ép oly kevésbé lépett életbe, mint Endréé, és a zsidók, miként előbb, úgy ezután is haszonbérleteik gyakorlatában és élvezésében meghagyattak. Miként előbb Zsigmond és Albert, azonképen II. Ferdinand is kegyesebb bánásmódot követett a magyarhoni zsidók irányában, mintsem német örökös tartományaiában; mert miglen őket Magyarországon a királyi javak bérlőiként, — a törvény betűjének ellenében is, — nyugodtan tűrte, a csehországiakat tetemes hadiadó lefizetésére kötelezte, kiknek ezenfelül még 40,000 ftnyi évi járulék lerovását kellett a kamara számára megfogadniok. Mi több, Prágának zsidó lakosai egy 1630. augusztus 18-ki rendelet következtében kötelesek voltak a keresztyén templomban minden szombaton egy keresztyén hitszónoklatot meghallgatni.

Magyarhóban 95 esztendeig tartott, míg az említett 1630. évi kizárás gyakorlatilag életbe lépett. E célból annak négy ízben kellett kihirdettetnie. Először 1647-ben⁵⁾, midőn a zsidó haszonbérlek elmozdítását azzal indokolták, „hogy a zsidók a királyság jogainak bírására képtelenek, mert hitelenek, és lelkiismeretlenek“⁶⁾.

E kitételekben mindenesetre rendkívüli gyűlölet fekszik, de nem fog ez az előtt idegenszerűnek, különösen feltűnőnek tetszeni, ki arra emlékszik, hogy ugyanazon országgyűlésen, mely e törvényt hozta, Draskovics, nádor, véleményét a protestans panaszok ügyében az által nyilvánította, hogy felugrott, kardot rántott, és mindazokat halállal fenyegette, kik netalán a római katolikus egyházat bármiként is megkárosítani szándékoznak.

Említettük már, hogy a zsidók, dacára az erős kitételeknek háborítlan maradtak haszonbérlett birtokaikban, melyekben őket a municipiumok még valószínűleg védelmezték is. Két évvel később tehát⁷⁾ a törvény ismételten kihirdettetett és annak foganatosítása hivatalvesztés terhe mellett az alispánoknak meghagyott.

Az alispánok érdekeltsége esetében a megye másokat tartozott kiküldeni a zsidó haszonbérlek eltávolítására. E meghagyásnak nem volt más eredménye, mint az : hogy 1655-ben a törvény-

²⁾ ibid I. 117.

³⁾ A zárjel közötti mondat „qui in Hungaria paucissimi sunt“ mindenesetre az anabaptistákra vonatkozik.

⁴⁾ Art. 15. §. 2. anni 1630.

⁵⁾ Art. 91. §. 8. A királyi rendelet, mely egy évvel előbb leérkezett, (1646. janus 11.) és melynek értelmében minden zsidó 2 ftnyi fejadóval tartozott, úgy látszik, a municipiumok részéről nem vétetett figyelembe.

⁶⁾ *veluti iurium regni incapaces, infideles et multa conscientia habentes.*

⁷⁾ Art. 79. 1649.

kellett hirdettetnie.

Azon állítás tehát, mintha 1655-ben Magyarhónból a zsidók kiűzettek volna, mit Jost, forrásidézett nélkül említ⁸⁾, hibás.

Nagyon természetes, hogy a végre csakugyan elmozdított haszonbérlek kereskedést tiztek és a bortizletben is részt vettek. De sem nekik, sem örmény és görög kereskedelmi társaiknak nem hagyott meg ez ága a kereskedelemnek; mert 1741-ben Mária Terezia azon törvényt szentesíté, hogy a görög, örmény és zsidó kereskedőknek a bortizlet, jelesen felső Magyarországon tilos legyen, a bor- a megyék vagy a városok által eszközleendő-lefoglalásának terhe mellett.⁹⁾

Figyelmes olvasóinknak valószínűleg feltűnt, hogy a zsidó-megszorítások, melyekkel a magyar törvényekben találkozunk, csak ritkán érték a zsidókat egyedül. Kálmán alatt jobb viszonyok között éltek, mint a mohamedánok; II. Endre idejében ezekkel együtt elmozdítottak a hivatalokból; I. Rudolf alatt az anabaptistákkal együtt kettős adót fizettek, és Mária Terezia korában, miként a görögök és örményeknek, úgy nekik is tiltott gyűlöles volt a borkereskedés.

Azon intézkedések, melyek kizárólagosan őket sújtották, a tizenharmadik századbeli kitizetés, a vámbérletektől való elmozdítás és a tizennyolcadik századbeli türelmi adó (1748). A horvátok hangulata, mely 20 évvel előbb a számtizetési törvényben nyilatkozott,¹⁰⁾ a protestansok irányában sem volt kegyesebb.

(Folytatása következik.)

Rosenberg Izidor.

P E S T.

Községünk választmánya a közgyűlésre készül. Észrevehető a komoly szándék azt ezuttal a statutum által kitizött rendes időre, decemberre összehívni.

A választmány valamennyi osztálya a jövő évi költségvetés készítésével van elfoglalva, mely egészben a már ez évben célszerűeknek bizonyult elveken fog javyan alapulni, de a részletekben, mint halljuk, tetemes javításoknak alávetettni.

A költségvetésen kívül még terjedelmes, minden tekintetben kimerítő jelentést szándékozik a választmány a közgyűlés elé terjeszteni, melyben egész évi eljárásáról, annak okairól és eredményeiről, úgy azon viszonyokról is számot adand, melyek tevékenysége teljes kifejezésének útját állották.

Azon tisztelt olvasóim, kik a pesti hitközség ez évi történetét némi figyelemmel kísérték, osztani fogják azon véleményemet, hogy e jelentés, terjedelmére nézve — könyv lesz, s nem csodálkozandnak rajta, hogy ezen érdekes és tartalmas mű összeállítása, az adathalmaz rendszerbe szedése bő munkát nyújt a választmány mindenik osztályának a maga körében.

A leánytanodai tanítói állomásra kittizött pályázati határidő már october végével telt el, mindamelllett a megüresedett hely nincsen még betöltve.

Habár teljesen méltányolnom kell is az óvatosságot és gondosságot, melylyel a hitközség ezen, a községtagok leánygyermekének szellemi és erkölcsi javára nézve annyira fontos választásnál eljár, mégsem hallgathatom el azon megjegyzést, hogy az iskolának hosszabb ideig

⁸⁾ VIII. I. 225.

⁹⁾ Art. 29.

¹⁰⁾ Art. 19. 1729.

tanító nélkül hagyása is nem csekély baj, és lehetőleg gyors orvoslást kíván.

A községi jótékonyági osztály évente kétszer — tavasszal és ősszel, fel szokta ruházni a községi főtanodát látogató szegény gyermekeket; úgy tudom, hogy az ez ősszel még eddig meg nem történt; — mi legyen e késedelem oka, nem fejthetem, de hiszem, hogy nem lesz rozszul választott takarékoság.

Az „Israelita-Magyar-Egyet” legközelebbi választmányi gyűlésének tárgyát, némely személyes ügyek elintézése után, leginkább az egyet anyagi viszonyainak rendezése képezte, mely alkalommal az évi lefizetéseikkel késedelmező tagok ellen erélyes határozatok hozattak.

Ugyane gyűlés végével dr. Rózsay József elnök ur ajándéka: érdemduz hitközségi elnökünk, dr. Hirschler Ignác ur aranyozott keretű, könyomatu arcképe az egyet termében ünnepélyesen felfüggesztetett.

A szombati felolvasások megszakadás nélkül folytak, és örvendetes tanujelei különösen az izraelita egyetemi ifjúság tevékenységének és tehetséges voltának. Igen kívánatos volna, hogy e felolvasások sürtiebben látogattatnának: a miben a közönség élvezetet, munkás ifjúságunk pedig buzdítást és jutalmat találnának.

A felolvasási bizottmány tapintatteljes eljárása és csüggedetlensége a nem csekély nehézségek ellenében elismerésre sőt dicséretre méltó.

Az egyet által rendezett magyar nyelvi ingyenoktatásban szép számú tanítvány részesül, a kezdők folyamát 39-en, a haladottakét 28-an látogatják.

LEVELEZÉSEK.

Keszthely, november hó 10-én.

Tisztelt Szerkesztő Ur!

Már több mint három negyed éve vártuk községünkben t. e. levelezőjének még e lapok első számában tett azon ígérését, hogy iskolánkról terjedelmesebben fog szólni. Mondom vártuk, de hiába! Pedig kár volt annyira elhallgatni, lett volna levelező urnak elég tárgya, ha iskolai ügyekhez csak némiképen ért is. Megjavult-e az iskola állapota azóta annyira, vagy tán nem is javítható-e már az? Minderről egy betűt sem találtunk, pedig nagyon is kerestük.

Én ugyan nem vagyok tanító, de engem azért az iskola sok tanítónál jobban érdekel, még pedig azon egyszerű okból, mivel gyermekeim vannak, kik az iskolát látogatják, és ebből lesznek kénytelenek az életbe lépni, kénytelenek pedig azért, mert ép úgy mint községünk legtöbb tagja, gyermekeimet tovább járatni képtelen vagyok. Ezen oknál fogva átláthatja a t. olvasó, hogy az valami igen természetes, hogy engem az iskola nagyon is érdekel, és hogy azt minden áltartozkodás nélkül kinyilatkoztatom, a mi szomorú ugyan de igaz, hogy azzal megelégedve nem lehetünk. Tanítóinkban van akarat, egyesekben elég képesség és a gyermekek még is hihetetlen tudatlansággal lépnek ki. A tanítók beszélnek és tudnak is magyarul, és a gyermek rosszabbul beszél a nyelvet mikor az iskolából lép, mint beszélte akkor midőn belépett. Okát nem tudom határozottan megírni, mert lehetne, hogy nem lévén szakértő, tévedhetnék, de a mit mondtam, az elvitázhatlan tény, miről minden egyes házban meggyőződhetünk. Mondám, ha gyermekeink az iskolába lépnek, csak is magyarul beszélnek és a biblia mégis német fordítással tanítatik, úgy hogy a gyermek, kinek a német nyelv egészen idegen, eleinte képtelen valamire menni, és csak akkor kezd előrehaladni, midőn a magyar nyelvet elfelejtette és a németet némiképen elsajátította, miből azután igen is természetes az, hogy az iskolából ki léptekor magyarul és héberül nem tud, de németül — nem tud.

Azonban mint már mondtam nem vagyok tanító és a dolgot csak fájdalom érzem, de sajnós, nem igen értem, és azért várom, hogy szakértők magyarazzák meg azt, hogy rajta ne sokára sikerdusan javítani lehessen. Várja ezen felvilágosítást nem csak

csekélységem, hanem községünk mindazon tagja, kik még az indifferentismusban nem sinlődnék, várják azt pedig főképp azon atyák, kik a korral haladni igyekeznek.*)

Vegyes hírek.

— Az Israelita Magyar Egyetben f. hó 15-kén felolvasás tartatik. Olvasni fognak Rosenberg Izidor, Klein Adolf és Svarec Dávid urak.

— F. hó 18-kán fog Szegeden Löw Lipót, szegedi főrabbi leányának, Amáliának egybekelése Barach Lipót topolyai főrabbi fiával, Barach Benedek jogtudor és h. ügyvéd ural ünnepeltetni.

— A „B. Ch.”-nak Sopronból írják, hogy Kis-Mártonban legközelebb orthodox rabbi-gyülekezet szándékoltatnék tartatni. Levelező kételkedik azonban rajta, hogy a szándék valósulni fog, mert az arra kedvezőnek látszó pillanat már elmúlt. (?)

— Ugyancsak a „B. Ch.”-nak írják, hogy a szabadkai hitközség leánytanodáját felosztatta. Bizony sajnós, ha a folytonos haladás helyett ily visszaesésekről kell hírt vennünk.

— Loisch Ede, pesti ügyvéd ur, mint az „izraelita betegsegélyző és temetkezési egyet tiszteletbeli tagja, ez egyetnek 50 o. é. frtot adományozott. (A. I. J.)

— A váci községi főtanoda tanoncai mult évben elhunyt tanítójuk, Diemant Ignác hamvai fölé siremléket tettek. Benső örömmel említjük a kegyeletnek emez önkénytes nyilatkozatát, melyet csak mentül sürtiebben óhajtanánk serdülő nemzedékünk-nél tapasztalni.

— A pozsonyi zsidóközség küldöttsége, mely ősi szokás szerint ő Felsőnek a két kövér Márton — ludat nyugtá át, a napokban fogadtatott. A küldöttség Bettelheim Fülöp, Abraham J. és dr. Stern Mór. urakból állott. A ludak a császári és a magyar nemzeti szintű szalagokkal voltak felcífrázva.

— A pozsonyi izr. kisededővő intézet Tedesco Ede ur részéről, Bécsből 1000 fira menő ajándékot nyert állampapirokban. (A. I. J.)

— 14 nap előtt Bécsben a sechshausi kertületben, Flóra utca 71. szám alatt izraelita kisededővő-intézet nyitattott meg, hol szegény szülők gyermekei díjtalanul vétetnek föl nevelés és tanítás végett.

— „A sztkölködő izr. tanulókat gyámolító egyet” Bécsben, első évkönyve kimutatása szerint 63 kérvényező közül 48-at vett figyelembe. Ezek közül 40 orvosnövendék, 3 joghallgató, 3 papjelölt és 2 technikus. Az egyet jövedelme 2941 firta rugott, miből 1483 frt fordítottott segélyezésekre.

Szerkesztői levelezés.

Ft. Morgenstern főrabbi urnak Marcalin. Cikke lefoglalt 41. számunk sorsában osztozott. Igen sajnáljuk.

Dr. A. A. urnak Bécsben. Figyelmeztetjük, hogy dec. 17-én chanuka lesz. Reméljük, hogy beállít.

Dr. L. urnak Székesfehérvárt. Legközelebb határozott választ írok. Az ígért beváltását kérem.

J. L. urnak Vágújhelyt. A. urnak Győrött. N. A. urnak Mosonban. U. M. urnak Mohácson. Leveleiket a lefoglalt 41. szám-ban adtuk. Kérjük a minél gyakoribb látogatást.

β. urnak Bécsben. Hol késik az éji homályban?

P. K. urnak Tapolasányban. Kívánatát legközelebb teljesítjük. Kérjük további közreműködését.

Beck S. előljáró urnak Keszthelyt. Kívánatának eleget tettünk.

G. A. urnak Szombathelyt. Most már értheti Ön, miért nem adhattuk éikkét.

Házassági összekelések Pesten.

November hó 16-án a templomban: Engländer Károly úr Bischitz Amália hajadonnal; Markovits Lipót úr Grünfeld Amália hajadonnal; Klein Dávid úr Hatschek Katalin hajadonnal; a zsinagógában: Deutsch Mátvás úr Steiner Fanny hajadonnal.

*) Magunk is várjuk.

Szerk.